

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун,
Тыва АССР-нин Дээди
Соединни болгаш
Министрлер Чөвүлелинин
органы

1990 чыл
август
19
воскресенье
№ 189 (14389)
1925 чылда
үлдүрүстүгүс
Өткөз 3 кил.

Хомудал индири

АЛЫН ТЫПАС-ТЫР МЕН

Өвүр районун «Ак-Чыраа» совхозунда киномеханиктер ажилдап турар мен. Бо ажилымда ал дөрт чыл ажа бердим. Ол үенин дургузунда чече-даа даргаларым солшту, а ажилыста четестер өскерилге чок — хөвөр артык.

Район төвү Хандгайтандан Ак-Чыраа суурга чедир 110 километр. Ол аразында кино сөөртүлгези шуут чорбай турган. Даргам биле бухгалтерин кино саадатканы дээш пландан ажырап ажалдап каан шамаал акшамы каш чыл улаштыр казып келген. Бир кинону үш хүнде эрттир тутпайн турар кижилер дээш маржыгарыма, бухгалтерим «Дедир кижилер маңа ажалда-ла болгай» дээр мынды.

Херек кырында кинону бодум барып чедип ап турар мен. Хууда техникамы-даа, чорумдарым-даа ажалдап-лап-дыр мен. Маңа бодумдан чарыгдал хөй үнердир. А киночтик черинде ийи машина бар. Сөөлгү үеде кино машинамы хөвөр кээр апардым. Ынчан баарга база-ла бот шүүдээр. Негеде кылдырга, үе бер дээр, кылбаска, шалым эвези болур. Бир каттап мээң алдыга хамаарыштыр ведомостан ушта бижилгени көрдүм. Ай санында 170—180 рубль ап турган болдум. Херек кырында айда 98—100 рубльден эрттир акша албайн турдум. Мону канчаар билди аларымын айны тыпастыр мен.

Александр ДАМДЫН,
Өвүр район.

АРЖААННА- ВАДЫВЫС

Улуг-Хем районун «Найраа» совхозу Үрү-Сайы аржааннада профилактикалык ажиткадан бээр элзөө үе эрткен. Оң үеде ажиттыгынын солуи, сөгүлдүргө мактап бижин, даа турган. Ынчан путевка өртөз 15 рубль турган. Ай алаа чече бээрликке, путевка өртөз 30 рубль апарган чорду. Машина, катер, трактор-биле айлаңдыр дажыгдары, ашпар-чегтерери экижээниден мынды болган деп боладымыс.

Экижээң чүве эскербедик. Чаа-Хөлдөн Саргол аксынга чедир автомашинаны боттарымыс холезилген четтинис. Бисти маңаан катер-даа чок. Тус черин удузу тамыр хемжелегилер холезилген алгаш, аржаанче бадып турду. Бистер катер маңаан, шаг болдурус. Элзөө үе эрткенде аржаан-нын пачалыгы Михаил Дугар-Суруг ишайы Саста-на-биле чагал кылаштык келдилер.

Катер үрелген, суг кырында хондурус, аржаан четпедик — деп мынды болдулар.

Ам канчаар, шуудуна кирипкеш, хуу хемелиг оолта чалынгаш турупурус. Кижилерүзү 5-5 рубль төлөп тургаш, аржаан аксынга чедирти алдымыс. Аржаанга чедир ам-даа 5 хире километр дөш өрү үер. Ужур болза, аржаанчыларымда бижылган трактор чедирер.

Соларкам-даа, аш-чөмүм-даа чок — деп, тракторист Алексей Түзүш чугаалар болду.

Хилнечтенип чорашып, аржаанга көрүниске, стол-доя-даа чок, шуглак-дөжөк-даа курут болду. Аңаа алды хонук дургузунда бора-бүдүн аржааннап турувуста, профком даргазы Калдар-оол Серен Чимит, Көдөз Совет даргазы Зоя Аржаалды, партбюро кезигүүнү Дегүз Демчик, повар Ивич Уруг Сюр-оол, эмиң Пиния Даржай агиткулт-бунда-биле кады келди.

Үндүк аржаанчылар чанып турда, аржаанчы бо чылды аржаанчымын кылган ол.

Чондан акша-копейкети ар-быны-биле ап тургаш, мынды чаржыкчыг боорга, ды-ка-ла опчок чорду. Путев-каны совхозтан садып алгаш, орук шудулган, аш-чөмү аржаанчылар боттары харылаар боорга, ка-йып тааржыр деп.

Мөчөкөн КУУЛАР.

«БАЙ-ТАЛ» БИРГИ ЧЕРДЕ

Бай-Тайга районун ажил-агыйларындан суген белеткээр талазы-биле бо совхоз амдызында өскелери мурнап турар. Нинтизи-биле ол ажил-агый 3150 тонна суген планын, оон хөй кезин хөй чылдыг суген бооп турар. Бо хүнерде бай-талчылар 440 тонна сараатпа алган. Бай-Талды шөлдөринде, шынааларында 147 кижиле ажилдап турар, оларын 16 эвено кылдыр хувааган. Ол коллективтерде 13 тракторну, суген кезер 4 машинаны, 2 граблы база бир пресстекти бижылган.

Мал чөмүн хөйну шынарды кылдыр белеткээр дээш чарышта Бай-Тал Бай-Кочутун, Тай-рин-Базыр Монгуш Оолдун, Борис Даржаанын, Юрий Бадый-оолдун, Олчеймаа Селзенин эвенолары мурнап турар. Эчылганты Ө. Селзенин удурутканы херэжөөннөрүн ажилы черле мактавас аржак. 8 кижиле составты эвено 60 тонна белеткээр планын 55 тонна чедирген.

«Тээли» совхозтун хову-шөлдөринде 44 кижиле ажилдап турар. Олар 16 тракторлук, суген кезер 7 машинаны, 3-3 граблы пресстекти бижылган. Нинти планы 2834 тонна суген. Бо хүнерде 400 ажык тоннаны сараатпа алган.

«Мурнакчы» совхоз ба-за 400 тонна хирени сараатпа. Планы 3243 тонна. Амгы үеде 80 кижиле бо ажалда хаара туткан.

Нинтизи-биле район 13617 тонна суген планын, белеткээр талазы 1200 тонна суген, 160 тонна сенаж. Ажилдын темпизинге чачы-ла дыка шыптыктап турар. Сугениң үргени аажок эки. Эмин эрттир узап өскеш, харын калбарып чыдар дей берген. Амгы үеде эң малагың «Кызыл-Даг» совхоз мал чөмүн белеткээрине эвезиш күшү хаара туткан. Ында 20 ажык-ла кижиле ажилдап турар.

Сарыг-оол САЛЧАК.

ЧАЪС ШАПТЫКТАЗА-ДАА...

Эриинде «Чаа өрук» совхозтун № 2 эвенозунун сугенчилери бо чылын 960 тонна сугени кезер, пресстек болгаш оңу сараатпап хулээлгелиг. Бо хүнерде олар 300 тонна хире эки шынарды мал чөмүн белеткээр, бригада төвүнде эжеп сараатпа.

Чаа чаттап чачыстың шыгы кезин турда, совхоз төвүнде шоолук ырак өвөс черде, улук хавак баарында бригада төвүнге шала кезээлтик чедип келди. Сугенчилер тракторларын ында-мында тургузуп алган септетинин, хынаттыган турар. Аңаа эвенозу удуруткучу Иван Санчы-евич Дугурге ужурашыл, ажилдап канчаар чоруп турарынын дугайында сонуртуган мен.

— Суген белеткелүүчү июль айның орта үезинде кирген бис. Бо хүнерге чедир планын үшүн бири барык күсседип алдымыс. Кызыр ажилдарым хем-чөөли улук. Ынчангаш кыска үеде шалыктын ажалдап турган, четтир болгаш эки шынарды мал чөмүн белеткээр сорулгага ажалдап турар улус бис — деп, ол кысказы-биле чугаалады.

Эвенода шуут оң чеди кижиле бар, оларын тозу механизаторлар. Оларда кестирер 4, бир бөлдүрер база пресстек ийи агрегаттар доктамаал ажалдап турар. Пресстекти сугенин бригада төвүнге сөөртүргө ийи «Беларусь» тракторларын тургускан.

— Бистия эвеновус кезигүүнеринде атыда, мында малчынар база ажилдап турар. Олар белеткээр сугенин тракторларга чүдүргөш, малчын бригадалар төвүнде болган малажжарже чедирип тур. Ам 70 тоннаны чүдүр сөөрткө деп Иван Санчыевич херин иштинде улук сараатке көрө араак, чугаазы уламчылады.

Эвеновус сугенчилери бо хүнерде Көкжээл-Булуң деп черин сугаттыг шөлдөринде ажалдап турар. Кестирер агрегатта механизатор Отсур Товариштай, бөлдүрүчүде Даш-оол Сагар, прессте Төмүр Седи

болгаш оон-даа өскелерин кызымак ажалдап турарын эвено удуруткучу менээ чугаалады. Ында шеригден келген комсомолчу оолдар сараат салырында база-ла шалыктын ажалдап турар болду.

— Бо чылын суген эки-дир. Ындыг-даа болза кезилде эзелден хөвөр чачы чыгаш, улук шалыктын болдуруп-тур — деп, хоочун механизатор Отсур Товариштай бистия чугаавыска киришти.

Шынап-ла, Эриин районун девисаарында бо чылын дыка чачыстың чыгаш болду турар. Ол өт-сугенин үеринге, малдын семирин бижыгып алырында черде эки, Ындыг-даа болза суген кезип, ону ажаап алырында улук шалыкты база болдуруп турар дээр чугаажок.

Эвеновус аш-чөм, удуруткучулар чөмүн хандырганы эки. Бригада төвүнде чаа делем бажыны бо чылын ажалдап кирген. Повар Борис Кара-Салдын белеткээр чөмүнү шынары багай өвөс. Сугенчилерин техникага ажалдап кызыр чүдүрер улук шөлдөргө ийи агрегаттар турар, артык мезектерин удуруткучулар аяп келген.

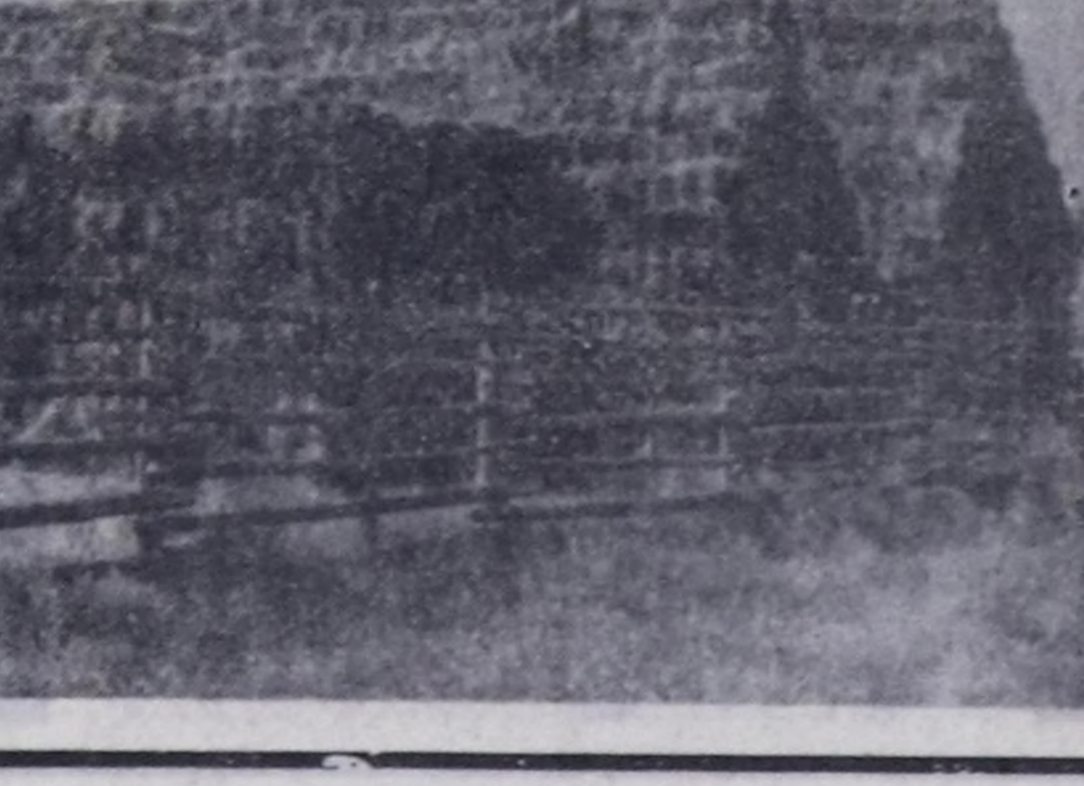
Бригада төвүнде ырак өвөс черде Сөвдөчериң болгаш Тарлашкынын малчынары база-ла суген белеткелүүчү кирген турар.

Чай чачыстың орта чүве кылдырбайн-даа турар болза, «Чаа өрук» совхозтун сугенчилери эки бичи-даа халас эрттирбейн, аргаларын ажалдап турган, четтир мал чөмүн белеткээр алып сорулгаты.

Виктор КАРА-САЛ.

Авторың фотолары.

Соңгукчуларның кичээңгейинге

Хорай Советиниң шит-пире-биле тургустунган депутаттар бөлүктөрүнүн ажалдаар хун чүрүмүн то-даргайлаан.

№ 8 бөлүк Кызылдын № 17 кабинетинде ажалдап эгелзип, шолалың, адреси: Красноармейская кудумчуу, бажың № 176. Соңгукчуларын сө-да хунунде 18 шактан 20 шакка чедир хүлээп алыр. Депутат бөлүгүнүн составына дааразында улус депутаттары кирип турар: Тыва АССР-нин улус депутаттары К.-С. Д. Будук-оол, А. В. Ко-нев, Кызыл хоорай Советиниң улус депутаттары Г. В. Романченко — № 86 округ, Н. С. Калашников — № 87 округ, О. О. Бартан — № 88 округ, А. Б. Вольд-оол — № 89 округ, Н. К. Константинов — № 90 округ, С. В. Лайзер — № 91 округ, Л. В. Черемных — № 93 округ, Г. М. Конов — № 94 округ, Т. В. Смирнова — № 95 ок-руг, А. А. Гривин — № 96 округ, Ю. М. Шестанов — № 97 округ.

№ 12 бөлүк өрге-чүрүм камгалагында дузалар № 3 пунктунун бажынында ажалдап турар, адреси — Лопсан-чал кудумчуу, бажың № 13, телефону 2-35-81. Соңгукчу-ларын суббота саанында 10-дан 14 шакка чедир хүлээп алыр. Депутаттар бөлүгүнүн составына дааразында улус депутаттары кирип турар: Тыва АССР-нин улус депутаттары В. А. Попов, В. П. Сургутанов, Кызыл хоорай Советиниң улус депутаттары Ю. А. Плехотинченко — № 135 округ, В. Д. Ондар — № 136 округ, В. С. Салдан — № 137 округ, А. И. Фатья-нов — № 139 округ, В. Д. Байыр-оол — № 140 округ, В. Н. Шириней — № 141 ок-руг, Ч. А. Удумбара — № 142 округ, Л. А. Девяги-на — № 143 округ, В. П. Кирьянов — № 144 округ, В. К. Руднев — № 145 округ.

Б. Ф. Андросов — № 146 округ, В. В. Оскал-оол — № 147 округ, С. А. Ондар — № 148 округ, О. С. Сарыг-оол — № 149 округ, А. А. Була-тов — № 150 округ, Ю. И. Сусликов — № 152 округ, С. В. Мады — № 153 округ.

№ 16 бөлүк өрге-чүрүм камгалагында дузалар № 4 пунктунун бажынында турар, адреси: Набережная кудумчуу, бажың № 80. Соңгукчу-ларын 18 шактан 20 шакка чедир хүлээп алыр. Депутат-тар бөлүгүнүн составына да-раазында улус депутаттары кирип турар: Тыва АССР-нин улус депутаттары М. К. Куу-лар, В. Е. Пакиратов, Кы-зыл хоорай Советиниң улус депутаттары И. П. Пешков — № 194 округ, Ю. К. Шуль-ган — № 195 округ, Ю. А. Алемасев — № 196 округ, Л. Л. Волгина — № 197 ок-руг, В. Г. Батышников — № 198 округ, В. И. Ван-оол — № 199 округ, В. Г. Ва-силев — № 200 округ.

Төрзөн чүртүбүстө

АМУРДА КОМСО-МОЛЬСК. Хоорайда Ленин районун эвези хандырылган-дыг чурттакчылары пенсия дугайында чаа хоолу күштүг болуше чедир бестип пенсия-ларын ам ап эгелзип. Назы-лары улаганнарың бол-гаш нивалидтерин дугайында сатшып салдыкынын улус депутаттары илергей-леп, оларын пенсия-биле хан-дырыныга эрежок чугула акша-хоренгилерин район Со-вединиң бюджетинден тускай-лап берген. Тус чер Советиниң бюджетиниң күсели-биле 200 кижиге материалдыг ду-залалчыны көргүсөн.

ЛЕНИНГРАД. ССРЭ-нин Эртменер академиязының болгаш ССРЭ-нин Кадык камгалап министрствозунун инициативазын өзүгаар чаа эртем-шынчыл төвү ында тургускан. Ленинградтын эртем-шынчыл төвүн «Мозг» («Мээ») деп адаан. (СЭТА).

ССРЭ-нің Күрүнең айыл чок чорук комитетинде

Кем-херек үүгедикчиң «Серый» деп шолалык дерзин кижиле баштаан чепсетик дээрбичи бөлүктү Арменианың Күрүнең айыл чок чорук комитетинин болгаш Ишти-ки херектер министрствозунун органның ажалдак-чылары Массис районун девисаарына бо чылдын ав-густ 16-да тудуп хоруудаан. Мурунда аар кем-херек үү-гедип, кижилерин үптөп, өлүрүн турган 15 кижиле дээрбичи бөлүктү составыга каттышкан болган.

КАК-тың болгаш ИХМ-нин ажалдакчыларыга бүзөө-леткен чепсетик дээрбичилер бо-чөпсөң салгаш, дүжүл бээрин оларга саналдаан, мынды түбүжү, дээрбичилер-автоматтыг чепсеп-биле боолал, калчаалыг удуураныш-канын кылган. Харын хемчеглерин түшүнелде 3 дээр-бичи елурткен, артыкнарын тудуп хоруудаан. Амгы үеде ителстени мында чорудуп турар.

Сөөлгү мөдөөлөрүн өзүгаар алырга, чепсетик дээрбичилерин бөлүүнү узуткаан сөөлдө бо-чөпсөң эки ту-ра-биле дуажары Армениада иделейжээң.

Ажаалда бүдүүзүндө КАҢДААШКЫННЫҢ УРЖУКТАРЫ

Карылганы ажалдап турар ажил-агыйларга бо чылгы кандаашкыны каттап эгиттинис каража-когаралды чедирип, нарын байдады тургускан. Ам кайда-даа рынок хама-арылгаларың кирериниң дугайында чугаа чоруп, аңаа белеткелдер эгелзип болгай. Аш-чөм, бүтү-ле чүдүлдер аймаанга өрткөтөр улгадыр, бай-шыдалың «балдырлыг» эдер бертелерге торулбайн, чоңуң чоон оору-биле шуудал, чурттап чоруй баары чугаажок. Өт-бүле, бригада керээлери, аренда, кооператив хевирлери көдөңүн ишчелери экономиктиг билгилер-биле чөпсөң, күзүнниң өзү-гаар канчаар хостук ажалдаарың, калдыг түннелди чедип ап болуруң, ылаптыг санаашкынармы кызыры-ның чаа аргаларын ажиткап, Ынчалда-даа экономиктиг өрөлдөгилерин чер-черде тогуур ителдесинге чедир тур-густуу маңаы эде тургустуушкуну дүргөлдөргө, эңис сорулгадарын шиттирлээринге шалтыктап турар. Чикээ, Каа-Хеминиң «Совет Тыва» совхозта чер ажилын удурутп турары эрти хөвөр, эртемге үндөйлөп ажалда-ары уттудурган, шыи санаашкынар, баш удур даан бо-даашкынар кылдыр кым-даа херекке албаан. Бар туур тарыла шөлдөри чедир ажалдаптынмай келген. Бо чылын 2850 гектар черге кызыл-тас, арбай, сула тарын каарга, оон барык шуутуу ажаар хамаанчок кезип алыр бестип кылдыр өзүп үнүзөн. Амгы хүнерде курамгалал-дын толдурлар акт тургускан, 2500 гектар шөлдүн та-раазын үндүр бижилген. Ажал-агыйлар ишчилеринге агаар-бодустун ажалдап шак ол хире хайырга чок аар чидирини таварыштырган.

Совхозтун хоочун механизатору Н. Д. Монгуш Чинге-Дагын хову бригадиринге ийи чыл улаштыр ажалдап турар.

— Тарылганы дугурушканымыс өзүгаар айттыганын хуусааларында чоруткан бис — деп, Николай Дамбаевич табылбай-ла турган. — Хамык хову-шөл кандаашкыга алдыккан. Тара-даа, суген-даа үнүзөн, халал чүве-ле-дир, Суген кезер чер тымылбас. Бертелер тур бис. Майдан эгел-зип, бичиң-даа шык дүлзөң. Ам чече-даа чаап кээрге, ажык-дүжү чок болдурун.

Агаар-бодустун шамаан, аңаа хол курут олулар эвес. Ажалдаар, хөдөдир, чогаалдык дилээшкенин тывар апар. Бригадада 18 механизатор бар. Күсүк ажаалдага киржир 9 комбайнын септелгезип доозуп турар. Оларын үлүгүн 550 гектар кандаашкыга алыспаан тараа шөлдө-ри оонажыр. 6 «Т-150» тракторун чылга чыгызы ажал-даас, 2 «К-700» трактор хамаарышкан участоттарында турушкуну оң ажалдап турар. Чыгыс чаа трактордан аңгыда, өскө артык техника эргижээр.

Нинти шөлдөр курган. Мал чөмүн ажалдаар сугенин ол-бо шыпаа дилгидектеринде ботканын кезеринге өй-дөшпөн. Чинге-Дагнын механизаторлары тараа үнүзөн ужурунда кышка магаддыл кылдыр мал чөмүн кур-ла-дырлап, өжө совхозтарга чер аңдарыңга дуздажып, олардан эңир чылгы эрги савакын алгаш, совхозунче сөөртүп эжеп турар. Үе-шагың берге байдалы оларын ыңчаар албаданар. Олар «Кызыл Тук» совхозтан дугу-рушканы өзүгаар 800 тонна саванын сөөртүрүн уламчы-лашты.

Хөй чыл стажтыг механизаторлар аныктарын арга-дуржулга өредип турза-даа, совхозтун талазында эконо-миктиг өредилген кошкаткан.

— Арендаже чыл эгезинде кирер дээрвиске чарыгдал-дарымыс санаар экономист совхозтан тымылбаан — деп, Николай Дамбаевич чугаазы уламчылай-дыр. — Брига-даның ажалчынары үе-шагың агымыңа алысшыаан, күш-ажылта ажиттык чаа чүдүлдерин билди алыскап, ам-дырылда боттадырырын бодал, планнап турар. Амды-зында арендаже кирериниң оруун билбес-тир бис.

Ол-ла совхозтук Чедер-Аксында Валерий Дестей-оолга удуруткан 10 кижиле составтыг ногаажылар эвенозу күш-ажылы бедиң көргүзүлгө дээш күженишкенин үндү-рүп келген. Ында Павел Адыл, Кадарчы-оол Койгун ыш-каш чөриң ажык чыл трактористтер турар байлак дүрүл-галыг механизаторлар хөй. Олар бо чылын 40 гектар картофельди, 200 гектар тармаал сугенин ажаап алары-га белеткенин турар. Ол шөлдүк сугарылгазы моторист Борис Осурчандан хамааржыр.

— Бодум суг сурдулар насос станциязын тургузуун түр курстарга өөренип дооскаш, мында ажалдап эгелзип мен — деп, моторист Борис Чычкочий бодалын алдери-ди-дыр. — Бо станция электри күчү-биле ажалдаар. Суг-ну Улуг-Хемден сордураш, херекчелериниң ителдеселери барымдаалан, суг-биле үзүлгө-лешкенин чоңка ханды-рар. Совхозтун ажалчыны-даа болузума кайда-даа чок мындыг кижилер мен. Чүгө дээрге сугарылга үези чедип келгире сугарылга системанын ажалчыны кылмы каар. Күс төнүп, ыш дүжүн кээрге кааа барып ажалдаарым билдинмес. Ужур болза үези, чаар, сентээр дериг-херек-селерин кышкы үеде хынамчалыг белеткеп кылмы аларга чогулмачы. Бистинде мындыг эвес. Сөзөн төнөргө, ол-бо аял диленип, ладын барап, шаң-ла ыңчаар чактымаңа чоруп тур мен.

Валерий Дестей-оолдун эвенозунга 380 гектар тармаал суген өстүрер шөлдү тускайлаан. Олар оңу додузу-биле ажалдаары келген. Суг уңунда салган бетон коопшала-ры чамдык дилгидектерде чедир салбаан. Оон ылай суг-нуң чарыгалын үлээр черлерде тургускан ажалдар, хаар эжиттер уредилген калгылаан. Ол эжиттерин кылырынга оларнын адаанга салыр резина олбуктар херектелтип турар. Чаа коопшала, чартык онгачаар салырынга ажал-ламык лег экскаватор, бульдозерлер дээш, өскө-даа техни-ка совхозта чок. Районун сугарылга системанын удурутгалы ол бүтүпү азериниң, септээриниң, чартыгы-нын хемчеглерин албай турарында, ажалгаза чогуур шөлдүк чүгө чартык кезинге суген тарып турар. Ында сугарылга системасы артып калган 200 гектарын бестип дөгөргезип чедир сугарын шыдавас. Суг агып балар кооп-шаларын аразында четип салдыкынын черлерден суг үзүл-гөш, агымының удуушканын өскөр алгаш чоруй баар.

Шарга эленилчелек болуп, арыктар-даа казып турган сугтарга төмүчүңгө чедип күш четтинмес. 180 гектар сугтаттыг чер чылдан чылче ажалдаптынмай келгенин совхозтун дирекциясы-даа, кол агроном-даа бодалында шыгаш, сагышырап чорза-даа, ул автырыны үзе шит-тирлээринге боттуг хемчегер албайн турар.

Далкы САЛЧАК.
(«Шынык» корр.).

